

הרקע לחטא עץ הדעת

א. הקדמה

חטאו של אדם הראשון ברור ומושרש במקרא; אך הרקע שלו על פי פשוטו של מקרא עדיין דורש ביאור, ויש להעמיד את הדברים על מובנם ופשרם. יש לציין שהשאלות שנדון בהן אינן חדשות כלל ועיקר, אך ננסה להראות שהן מתבארות מהמקרא עצמו. ראשית חכמה יש לדעת, שהחטא לא נוצר "יש מאין", אלא יש לו רקע; ואחת מנקודות המפתח בפענוח הענין היא תיחום סיפור החטא והרקע שלו. מקריאה ראשונית בפרק ב בבראשית אנו מבחינים, שסיפור בריאת העולם עצמו מסתיים בפסוק יד, בתיאור גן העדן ומיקומו. מפסוק טו ואילך אנו מתרכזים באדם: בפסוק טו הוא מוצב בגן עדן, ובפסוקים טז-יז הוא נאסר באכילת עץ הדעת.

ב. בריאת האשה

"לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו" (פס' יח).

הקריאה העממית של פסוק זה – בתוספת דברי חז"ל: "כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה" (ב"ר, יז, ב) – מעלה בפנינו את ההבנה שבורא העולם רצה אך ורק בטובתו הפרטית של האדם, בכך שתהיה לו חברה או בכך שימשיך ויתקיים המין האנושי, ולכן יצר לו בת-זוג. אך הבנה זו מעמידה אותנו בפני מספר קשיים:

- א. מדוע דווקא עתה עלתה הבעיה, לאחר הציווי על עץ הדעת, ולא לפני כן?
- ב. המשך הפסוקים מתמיה עוד יותר: "ויצר ה' א-להים מן האדמה כל חית השדה, ואת כל עוף השמים, ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו... ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו".

מעתה, התמיהה גדלה. אם חיפשו לאדם בת-זוג, הייתכן שהאפשרות הראשונה במעלה היא לברור לו בת-זוג מהחיות והעופות, ורק בדלית ברירה נבראה האשה! הייתכן שהיתה "הוא אמינא" שבת הזוג האידיאלית לאדם לצורך קיום המין היא הבהמה? איזה סוג יצור היה נולד מכך?

הרמב"ם (בראשית ב, כ ד"ה 'ולאדם לא מצא') נתן דעתו לכך וכתב:

...ואין הענין שיהיה ביד האדם למצוא בהם עזר לו, כי בטבעם נבראו; אבל שאם יראה טבעו נאות באחד המינים ויבחר בו, היה הקב"ה מתקן טבעו אליו כאשר עשה בצלע, ולא יצטרך לבנותו בנין חדש...
והנכון בעיני כי לא היה החפץ לפניו יתברך לקחת צלעו ממנו, עד שידע האדם שאין בנבראים עזר לו, ושיתאווה שיהיה לו עזר כמותה...

ועדיין הדברים זוקקים ביאור.

ג. לא נתברר פשר השם 'אישי' (שממנו נגזר השם אשה), המופיע בסיפור לראשונה ללא הסבר, בעוד בהמשך הסיפור נקרא הוא בשם 'אדם'!

ג. דמותו של הנחש

דמותו של הנחש היא אחת החידות הסתומות בפרשה. הוא מופיע לפתע, מסית את האשה ומחטיאה, נענש ונעלם. אנו תוהים לדעת מדוע פעל כך, ומהו המניע שלו לדבר. חז"ל עמדו על כך (ב"ר ית, ו) ואמרו שהנחש התאוה לאשה. הרקע לדבריהם הוא הפסוק הקודם להופעתו של הנחש, המספר שהאדם ואשתו היו ערומים, ועל כן בא הנחש; אך אין זה בהכרח פשוטו של מקרא.

אך עדיין יש לברר על מה ולמה נטפל הנחש רק לאשה, ומדוע לא פנה אל האדם? האם לא היה הנחש בטוח שגם האדם יחטא, או שמא עניינו היה להחטיא רק את האשה?

ד. החטא ועונשו

כמה שאלות יש לשאול על העונשים בסיפור:

- א. האדם חטא ונענש, אך לא ברור מדוע נתקללה האדמה עמו.
- ב. הנחש חטא ונענש, אך לא ניתנה לו ההזדמנות להסביר את עצמו!¹

1. חז"ל נזקקו לשתי השאלות, ופירשו שקללת האדמה היא עונש על כך שלא הוציאה עצים שטעמם כטעם הפרי (רש"י בראשית א, יא ד"ה 'עץ פרי'). על השאלה השנייה השיבו (סנהדרין כט, א) שיאין מהפכין בזכותו של מסית!

ג. האשה חטאה עימהם, ושמה שונה לחוה, ללא סיבה נראית לעין.
ד. בסיכומו של ענין הולבשו האדם ואשתו בכותנות עור, ואף זאת ללא ציון סיבה לדבר!

ה. בריאת האדם

לשם הבנת הדברים, נשוב להתחקות אחר בריאת האדם.

ויאמר א-להים, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ, ובכל הרמש הרמש על הארץ. ויברא א-להים את האדם בצלמו, בצלם א-להים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם.

(בראשית א, כז)

בהמשך הפרשה נאמר:

זה ספר תולדת אדם, ביום ברא א-להים אדם, בדמות א-להים עשה אותו. זכר ונקבה בראם ויברך אתם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם.

(בראשית ה, א)

מבואר, אפוא, שהאדם נברא כשהוא זכר ונקבה גם יחד, ועל רקע זה יש להבין את אופי החיפוש אחר ה"עזר כנגדו". אין אנו תרים אחר בת-זוג לאדם לצורך המשך קיום המין האנושי, שהרי האדם, המורכב מזכר ונקבה, איננו זקוק לכך. הדברים מתבארים כפשוטם. הקב"ה החליט שלא טוב שיהיה שליט יחיד בעולם, ואשר על כן יש להוסיף לו עזר, שירדה עמו בדגת הים ובעוף השמיים ובבהמה ובכל הרמש². העובדה שבעיית בדידותו של האדם מופיעה אחר ציווי עץ הדעת, יש בה כדי ללמד שענין בדידותו של האדם אינו טוב מפאת המשמעות הדתית של הענין, כלומר מפאת החשש שתהיה אי בהירות בכפיפותו המוחלטת של האדם לבוראו, שהרי אף האדם שליט יחיד בעולמו, ואכן כך ראו זאת חז"ל³.

2. על אף שבדיוק בנקודה שאנו דנים בה – בריאת האדם והנקבה יחד או בזה אחר זה – ישנו הבדל בין פרק א לבין פרק ב, ואם כן הוכחה מפרק א לפרק ב היא בעייתית. הבאנו פסוק נוסף מפרק ה המראה שעובדת בריאתם יחד היא נכונה לכל תיאור שהוא. ובאמת, אין כל סתירה לזה מפרק ב, שכן גם שם הרי הנקבה הופרדה מגופו של האדם, משמע שנבראה קודם צמודה לו. ואף הרמב"ן (ב, יח ד"ה ילא טוב) הגיע למסקנה זו, שגם בפרק ב מוכרחים לפרש שהאדם והנקבה נבראו יחד, או לפחות האדם לא נצרך ל"עזר כנגדו" לשם קיום המין האנושי.

3. אף לשון המקרא מוכיח שמציאת העזר אינה לצורך טובתו הפרטית של האדם, שכן לא כתוב: "לא טוב לאדם היותו לבדו", אלא: "לא טוב היות האדם לבדו". ובכלל יש לשים לב, שהצורך בעזר כלל לא בא מכיוונו של האדם והוא היה פסיבי בכל הענין. אפשר שאף האדם לא סירב שהעזר כנגדו תהיה חיה, אלא ה' הוא שהחליט שאין זו הדרך.

האדם סירב לחלוק את עליונותו עם אחד מבעלי החיים, או שמא בוראו החליט שאין יאה לו כך, ועל כן נפתרה בעיית שליטתו המוחלטת על ידי ניתוח האדם והפרדת הזכר והנקבה. אמור מעתה: אמנם האדם שולט בעולם, אך בשני גופים נפרדים.

1. איש ואשה

ויבן ה' א-להים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה, ויבאה אל האדם. ויאמר האדם, זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה, כי מאיש לקחה זאת, על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד.⁴

(בראשית ב, כב)

קריאת הנקבה בשם אשה, בעוד אין אנו כלל מכירים עדיין כלל את השם 'איש', יש בו כדי לנסוך אור על סוגייתנו. ולשם כך נחזור שוב לתיאור בריאת האדם (בראשית ב, ז):

וייצר ה' א-להים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה.

ובבריאת החיות כתוב (פס' יט):

ויצר ה' א-להים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים, ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה, הוא שמו.

האדם נברא מן האדמה, וכן החי והצומח. האדם נברא ונהיה לנפש חיה, וכן החי שמסביבו. האדם, שהוא "נפש חיה", התבקש למצוא לו עזר מ"נפש החיה" שמסביבו; אך לא מצא. כאן חלה התפנית. האדם נשאר שליט יחיד בעולם באמצעות שני גופים – זכר ונקבה, ועל כן הוא מכתיר את עצמו בשם 'איש' ואת הנקבה בשם 'אשה'. לא עוד 'אדם' שנגזר מהשם 'אדמה', ובת זוגתו אינה האדמה. הוא אינו שייך למשפחת החי והצומח. הוא קובע ברכה לעצמו – הוא איש, והנקבה היא אשה.

עתה, עלינו לתור אחר משמעות השם 'איש'. והנה כתב הרד"ק בספר השורשים שלו, בשורש 'איש'⁵:

והגדול ובעל הדבר וראשו יקרא 'איש', כמו "גדעון בן יואש איש ישראל", רוצה לומר: גדול ישראל וראשו וכו'.

4. לאור ההבנה של בריאת האדם הקמאית, מבואר שהתורה רוצה להדגיש שעל אף שבפועל הופרדו הזכר והנקבה, דרכו של עולם היא שיחיו יחד, וזאת לא כיצירה חדשה אלא כשיבה למקור, שכן כך נברא האדם.

5. הרמב"ן לקמן ט, כ התייחס אליו ודחאו.

הנה למדנו שהמילה 'איש' מתארת אישיות רמת מעלה, הנבדלת במעלתה מהסובבים אותה. אמנם ברור הוא שהשימוש במילה זו הורחב אף במקרא, והיא מקבילה למילה 'זכר'. טענתנו היא, שמובנו המקורי בשימוש הראשוני שלו הוא כרד"ק והשימוש בו כמילה נרדפת ל'זכר' הוא הרחבה, ולא להיפך⁶. מעתה נגלית לעינינו משמעותה האמיתית של הכרזת האדם על עצמו כ'איש' ועל הנקבה כ'אשה'. הוא מכריז שאין לו קשר של תלות עם האדמה, והוא אדון לה ולחי ולצומח שנבראו ממנה. לעומת הכרזה זו טורחת התורה לציין מיד אחר כך כי למרות הכרזתו, היו האדם ואשתו ערומים ככל חיית השדה⁷, ולא יתבוששו.

ז. דמותו של הנחש

מובן שהמפסידים העיקריים משלטון מוחלט זה, של גזע האדם, הם חיות השדה, שהיו אמורות להיות עזר לאדם. מתוך חיות השדה, מסתבר שבת זוגו של האדם היתה צריכה להיות החיה החכמה והמוכשרת ביותר. אשר על כן אנו קוראים מיד (בראשית ג, א) אחר בריאת האשה:

והנחש היה ערום מכל חית השדה, אשר עשה ה' א-להים, ויאמר אל האשה אף כי אמר א-להים לא תאכלו מכל עץ הגן...

הנחש, שנדחה, נוקם את נקמתו. הוא מנסה להסית את האשה לאכול מעץ הדעת ולהפר את צו ה'. כזכור, הצורך למציאת עזר לאדם הוא לשמור על כפיפותו לה', ועתה, כשתפר האשה את צו ה', יוכח שהבחירה אינה נכונה. יתברר שלא האשה היא הראויה לשמש עזר כדי לשמור את צו ה', שכן דווקא היא המפרה אותו, ואף מפתה את האיש להפר את אותו צו. לכן מובן שאין כל ענין לנחש להחטיא את האדם, ורצונו הוא אך בהכשלת האשה⁸.

6. לביסוס ביאורנו יש לציין לפסוק בספר במדבר (יג, ג) בפרשת המרגלים: "וישלח אתם משה ממדבר פארן, על פי ה', כלם אנשים ראשי בני ישראל המה". רש"י שם פירש: "כל 'אנשים' במקרא לשון חשיבות", והספורנו הוסיף: "כלם אנשים – אנשי חיל, כענין 'הלא איש אתה' (שמואל א כו, טו) וכן: 'וחזקת והיית לאיש' (מלכים א ב, ב)". הווה אומר שמשמעותה הכללית של המילה היא חשיבות, מורם מעם, ומתבארת כל מקום לפי הקשרה: אם במלחמה – איש חיל, ולענייננו כאן – לשון חשיבות: אדון, מושל. וכן נראה להוסיף (בראשית מב, ל): "דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות" וכן: "כי זה משה האיש" (שמות לב, א). ועיין לקמן (בראשית ט, כ): "ויחל נח איש האדמה..." ורש"י פירש: "אדוני האדמה", ורמב"ן השיג עליו, ולקמן נתייחס לזה.
7. על כן המפתח להבנת מעשה הנחש הוא הפסוק הבא המשתבש באותה מטבע לשון: "והנחש היה ערום מכל חית השדה".
8. על רקע דברינו, ננסה להבין את משפט הפתיחה המוזר של הנחש (ג, א-ב): "...ויאמר אל האשה, אף כי אמר א-להים לא תאכלו מכל עץ הגן. ותאמר האשה אל הנחש, מפרי עץ הגן נאכל. ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר א-להים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בן פן תמותון". כבר חז"ל עמדו על פשר הפתיחה של הנחש לדיון, ופירשו (יעוי ברש"י) שרצה ליכנס עמה בדברים. אך

ח. חטא עץ הדעת

חטא עץ הדעת נידון בהרחבה מני קדם, ואנו ניגע בו רק במידה הצריכה לענייננו. ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו ותאכל, ותתן גם לאישה עמה ויאכל. מעיון בכל הפרשה עולה, שמעבר לעובדה שהאדם קרא לעצמו 'איש', בתוכן סיפור הדברים הוא לא נקרא מעולם כך על ידי התורה. האשה נקראת 'אשה', שכן היא, בעצם קיומה, מעידה על עליונות הגזע האנושי, אך האיש נקרא רק 'אדם', חוץ מאשר בפסוק שציטטנו בתיאור החטא: "ותתן גם לאישה". האשה אכלה ונתנה גם לאיש לאכול עמה. הווה אומר: לא אדם וחיה חטאו, לא הזכר והנקבה, אלא האיש והאשה חטאו. אמנם עד עתה היו ערומים ככל חיית השדה, אך מעתה אינם יכולים להישאר כך. לכן תפרו לעצמם חגורות מעלי תאנה.

ט. החטא ועונשו

החטא נתגלה, והוחל בבירור הגורמים לו. לאחר שנתברר שהנחש החטיא את האשה, אין כבר צורך לברר את המניע. הסיבה ברורה, ורק המניע של האדם ואשתו לחטא אינו ברור. הנחש חטא ברצונו לקדם את מעמדו, ובהתאם לכך ניתן העונש (בראשית ג, יד):

ויאמר ה' א-להים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה.

הגורם לקנאתו של הנחש היתה דחייתו על ידי האדם, כיון שחשב שהוא הראוי לעזור לו, עקב היותו ערום מכל חיית השדה. על כן נתקלל שיהא ארור מכל חיית השדה, מידה כנגד מידה.

אך עתה יש לעקוב אחר דבר מעניין: כל חוטא נענש בעצמו על חטאו, ובנוסף נענש על אשר גרם לאחר לחטוא עמו, ועל כך נענש בקלקול היחסים עם אותו אחד. הנחש נענש שילך על גחונו, ועוד נענש שאיבה הושתה בינו לזרע האשה. האשה נענשה בצער ההריון, ועוד נגזר עליה שאל אישה תשוקתה והוא ימשול בה⁹. אך אצל האדם הדברים מתערפלים. האדם

נראה שאפשר לבאר גם אחרת לאור הפסוקים בפרק א (כז-ל): "ויברא א-להים את האדם בצלמו...ויברך אתם א-להים... ויאמר א-להים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ, ולכל עוף השמים, ולכל רמש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, ויהי כן". אתה הראית לדעת שלאדם ניתנה הזכות הבלעדית לאכול מהעצים בעוד שאר החי ניזון רק מהעשב. מעתה פותח הנחש במשפט רב-משמעות ופונה לאשה בטענתו של קרח: (במדבר טז, ג) "כי כל העדה כלם קדושים... ומדוע תתנשא...". ואומר הנחש לאשה: הן הנכם גם נפש חיה כמונו, שהרי גם לכם אמר א-להים ילא תאכלו מכל עץ הגן! האשה העמידה אותו על טעותו, ונכשלה.

9. דבר מעניין הוא שאף כאן, כמו בחטא, נקרא האדם בשם 'איש': "ואל אישך תשוקתך", כנגד: "ותתן גם לאישה עמה ויאכל".

חוטא ונענש בעצמו, ובנוסף קולקלו יחסיו עם... האדמה, ואף היא נתקללה. את ענין זה יש להבין.

כדי להבין ענין זה נשוב ונקרא את הפסוקים (בראשית ג, יז):

ולאדם אמר, כי שמעת לקול אשתך, ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך, בעצבון תאכלנה כל ימי חיך. וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת, כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

האמת הוטחה בפניו של האדם: אדם הנך. מעפר לוקחת ואל עפר תשוב אל האדמה שממנה באת. אך לא די בכך, לחטא היתה משמעות נוספת. אמנם הותר לאדם לאכול מהעצים, אך לא מעץ הדעת. האדם, כאיש, חטא גם כלפי האדמה בכך שניצל אותה ואת פריה לתאוותיו, ולכן התערערו יחסיו עם האדמה. "ארורה האדמה בעבורך" – לא האדמה נתקללה בפני עצמה, אלא 'בעבורך', כלפי האדם נתקללה. האדם לא יפיק ממנה תועלת אלא בזעת אפיו. מעתה יעריך את פריה ולא ינצל אותה לתאוותיו.

לפני החטא הושם האדם בגן עדן "לעבדה ולשמרה", ולא לנצל את הטבע. מעתה אך בזיעת אפיו תתן לו האדמה את פריה. על רקע זה עושה ה' לאדם ולאשתו "כתנות עור". לא חגורות מעלי תאנה, לא עוד ניצול הטבע הצומח, אלא כתנות עור לכסות בשרם, ואף האדם הבין את חטאו ועל כן משנה את שם אשתו לחוה: "כי הוא היתה אם כל חי". חוה היא בעצם 'חיה'. בכך מכיר האדם כי איננו 'איש' כי אם 'אדם' מן האדמה; ואף אשתו איננה 'אשה' כי אם חיה, שהיא 'אם כל חי', וגם היא 'נפש חיה'.

י. האדם מול הטבע

סיום הענין מותיר אותנו בסימן שאלה נוקב. האין האדם אמור לשלוט בטבע? הלא ה' ציווהו לרדות בכולם¹⁰! האם באמת ייתכן לומר שלא טוב עשה בכך שמאס ביעזר כנגדו מהטבע?! האם המצב האידיאלי הוא שהאדם יישאר גוף מאוחד של זכר ונקבה וישלוט בעולם עם עוד חיה?

אמנם פרקנו מסתיים בסימן שאלה, אך מעקב אחר קורות הגזע האנושי מספק לנו את התשובות. ספר תולדות האדם מתמלא בחטאים וחמס עד כי הוחלט לשטוף את כל היקום ולשחזר את הבריאה.

10. עיי רמב"ן (בראשית א, כח ד"ה וכבשוה).

וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ...וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ... ויאמר ה',
אמחה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף
השמים כי נחמתי כי עשיתם. ונח מצא חן בעיני ה'.

העולם משוחזר. נח הוא "אדם הראשון" של העולם החדש, והוא צריך להוביל עולם ישר
יותר. בצאתו מהתיבה הוא בונה מזבת. ה' נעתר לו, וקובע (בראשית ה, כא):

לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף
עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי.

לא עוד: "ארורה האדמה בעבורך", אלא: "לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם".
יושרו ההדורים בין האדם לאדמה, ונח הוא אדם הראשון בעולם המתוקן. על מעשיו הראשונים
בתור שכזה אנו שומעים מיד (בראשית ט, יח-כ):

ויהיו בני נח היצאים מן התיבה שם חם ויפת, וחם הוא אבי כנען. שלשה אלה בני
נח, ומאלה נפצה כל הארץ. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם.

על אף זיקתו הברורה של כינויו של נח 'איש האדמה' לעובדה שנטע כרם, נתקשו הראשונים
בביאורו המדויק. הרמב"ן (ט, כ ד"ה 'איש האדמה') כותב:

פירש רש"י: אדוני האדמה, כמו "איש נעמי". ואינו כן...

ואחרים אמרו: גדול האדמה וראשה, והביאו דומים לו "גדעון בן יואש איש ישראל"
(שופטים ז, יד)...

ועל דעתו: "גדעון בן יואש איש ישראל" – ייחוס איש ישראלי... וכן "התחזקו והיו
לאנשים" (שמואל א ד, ט) – שלא יהיו כנשים...

אבל "איש האדמה" כמו "אנשי העיר" (בראשית יט, ד) בעבור היותו דר בכל האדמה
לא בנה עיר ומדינה שיתיחס אליה, וכן "איש שדה" (בראשית כח, כז) העומד שם
כל היום תמיד. ובמשנה: "יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים"
(אבות א, ד).

או שנתן לבו לעבוד את האדמה לזרוע ולנטוע, בעבור מצאו הארץ שוממה, שכל נבדל
לדבר יקרא כן: "אנשי העיר" הם יושביה, ו"אנשי דוד" – עבדיו, ו"איש הא-להים"
– המיוחד בעבודתו...

בהתאם לקו שהצענו, יש להאיר באור חדש את הפסוק. בפרקים שדנו בהם נוכחנו לדעת
שיש מתח בין השם 'אדם' הנגזר מ'אדמה' לבין השם 'איש'. מעתה, על רקע מתח זה, מתואר
כאן נח, האדם הראשון של העולם החדש, כשילוב – הוא 'איש האדמה', וכאן נסגר המעגל.

היחס הנכון בין האדם לטבע מבוטא כאן היטב. האדם הוא איש. הוא שולט בטבע, אך הוא גם חלק מהטבע; הוא אדם מן האדמה, איש שעשוי ושייך לאדמה¹¹. הוא אדון לאדמה אך גם עשוי מהאדמה. הוא ירדה בדגת הים ובעוף השמים. הוא יאכל את פרי האדמה, כיון שהוא שליט בטבע; אך אין הוא מעל הטבע, אלא חלק ממנו. גזע האדם נבחר בבחירה א-להית לשלוט, והנחש נענש על שכפר בבחירה זו. אך האדם ייענש כל אימת שישכח שעם כל רום מעלתו הוא גם חלק מהטבע, ויש מטרה ותכלית לשלטונו בטבע - לכוון את מעשיו לרצון הבורא. אסור לאדם להשחית לריק את הטבע, וגם לא להשתמש בטבע להמרות את פי הבורא, שנתן לו את השלטון¹².

כך תם ונשלם סיפור ייצוב היחסים בין האדם לטבע, ומעתה פונה התורה לספר על תככי גזע האדם בינו ובין עצמו, ועל תיקונם.

11. על פי זה יתבאר אף חלק מהפסוקים שדן בהם הרמב"ן כשילובים. "איש ישראל" – איש – לשון חשיבות, ששייך לישראל. אמנם אין ברצוננו לפרש את כל הביטויים הבנויים מ'איש' לפי מובן זה, אך לענייננו נראה שזהו הפירוש הנכון.

12. הערת העורך (ע. א.): נראה שזהו הרקע לביאור המקובל בן הראשונים (רמב"ן ורובנו יוסף בכור שור, ויקרא יט, יט) בטעם מצוות כלאים, וניתן לראות בכך גם טעם למצוות השביתה בשבת ובשמיטה, ואכמ"ל. וייתכן שזהו גם הרעיון העומד מאחרי פרשת מגדל בבל: עיי' 'עיונים בספר בראשית' עמ' 74 ואילך.